

POLITICKÉ VEDY / POLITICAL SCIENCES

Časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá / Journal for Political Sciences, Modern History, International Relations, security studies

URL časopisu / URL of the journal: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk>

Autor(i) / Author(s): Peter Terem
Článok / Article: Globálne mocnosti - vybrané aspekty amerického líderstva
Vydavateľ / Publisher: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov – UMB Banská Bystrica / Faculty of Political Sciences and International Relations – UMB Banská Bystrica

Odporúčaná forma citácie článku / Recommended form for quotation of the article:

TEREM, P. 2017. Globálne mocnosti - vybrané aspekty amerického líderstva. In *Politické vedy*. [online]. Roč. 20, č. 1, 2017. ISSN 1335 – 2741, s.105-131. Dostupné na internete: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk/archiv-vydani/2017/1-2017/peter-terem.html>.

Poskytnutím svojho príspevku autor(i) súhlasil(i) so zverejnením článku na internetovej stránke časopisu *Politické vedy*. Vydavateľ získal súhlas autora / autorov s publikovaním a distribúciou príspevku v tlačenej i online verzii. V prípade záujmu publikovať článok alebo jeho časť v online i tlačenej podobe, kontaktujte redakčnú radu časopisu: politicke.vedy@umb.sk.

By submitting their contribution the author(s) agreed with the publication of the article on the online page of the journal. The publisher was given the author's / authors' permission to publish and distribute the contribution both in printed and online form. Regarding the interest to publish the article or its part in online or printed form, please contact the editorial board of the journal: politicke.vedy@umb.sk.

GLOBÁLNE MOCNOSTI – VYBRANÉ ASPEKTY AMERICKÉHO LÍDERSTVA¹

GLOBAL POWERS - SELECTED ASPECTS OF AMERICAN LEADERSHIP

Peter Terem*

ABSTRACT

Power potential and its attributes lay down the fundamental prerequisites enabling a state to achieve the highest positions within the power pyramid. In the case of the United States, democracy and free market contributed to the US global leadership, yet a significant role was played also by the character of the society and ideology. The aim of the article is to point out to the ideological sources of the US foreign policy that have led to the US rise as the global leader. The study begins with an explanation of the history of changes in the classification of powers, continues with models of power structure and the cycles of world hegemony. Special attention is paid to development of US foreign policy, focusing particularly on several contexts of the decision making process how to assume the role of a global power. This paper is approaching sources of American power in the second decade of the 21st century and outlines the potential and limits of American leadership. The study concludes that the military, economic and soft power resources have made the United States central to the workings of the global balance of power. But the potential domestic decline in the near future could bring the loss of capacity to convert the power resources into effective leadership. However, the American leadership in 21st century will not look like it did in the 20th century.

Key words: hegemony, power, foreign policy, ideology, conservatism, liberalism, sources of power, USA, world order

* Prof. PhDr. Peter Terem, PhD. pôsobí ako vedúci katedry a profesor na Katedre medzinárodných vzťahov a diplomacie, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, e-mail: peter.terem@umb.sk.

¹ Štúdia je publikovaná v rámci projektu VEGA č.1/0949/17 pod názvom „Koncept mäkkej moci v kontexte transformujúceho sa medzinárodného prostredia a potenciál jeho využitia pre stratégie malých štátov“.

Úvod

Množstvo štúdií a monografií sa venuje atribútom, ktoré predurčujú aktérov k získaniu postavenia globálneho hegemonu, príčinám zásadných zmien v systéme, prognózam ďalšieho vývoja. Mocenský potenciál vytvára elementárne predpoklady na získanie najvyšších pozícií v mocenskej pyramíde, rovnako dôležitý je aj spôsob, akým je tento potenciál využívaný na dosahovanie a udržanie rozhodujúcich pozícií jednotlivých mocností. Základom vzostupu je ekonomická sila aktérov opierajúca sa o produkčnú základňu, obchod a finančnú sféru. Demokracia a voľný trh ukázali svoju vitalitu a dovedli Spojené štáty americké k pozícii globálneho lídra. Významnú úlohu pritom zohrala ideológia a charakter spoločnosti. Štúdia si kladie za cieľ ukázať na ideové zdroje formovania zahraničnej politiky, ktoré viedli k prevzatiu líderskej pozície USA vo svete. Porozumieť procesom, ktoré determinujú zmeny v globálnej rovnováhe moci nie je vôbec jednoduché, najmä vzhľadom na ich komplexný charakter. Štúdia začína vysvetlením histórie zmien v zaradení štátov medzi mocnosti, pokračuje modelmi mocenskej štruktúry a cyklami svetovej hegemonie. Špeciálna pozornosť je venovaná niektorým ideologickým súvislostiam rozhodnutia USA prevziať úlohu globálnej veľmoci. Približuje zdroje americkej moci v druhej dekáde 21. storočia a v závere naznačuje potenciál a limity amerického líderstva.

1 Zmeny v zaradení štátov medzi mocnosti

História moderného sveta je do značnej miery históriou zmien v zaradení štátov medzi mocnosti. Získanie alebo strata štatútu mocnosti jednotlivými štátmi vždy transformovala svetový politický systém. Vo všeobecnosti nie je preto možné oddeliť svetový poriadok od vývoja mocností. Väčšina štúdií ohľadom vzostupu a pádu hlavných mocností vytvára cyklický model zmeny. Napriek mnohým problémom a ťažkostiam sa mnohí analytici a historici pokúšali rozoznať storočné modely životných cyklov dominantných krajín. V roku 1919 **Halford Mackinder** napr. argumentoval, že nerovnomerný rast národov vedie k hegemonickým vojnám každých sto rokov.

George Modelski (1978) ponúkol 100 ročný životný cyklus meniacich sa svetových lídrov začínajúci veľkou vojnou a víťazná moc následne legitimizuje povojnové mierové zmluvy. Vytvára nový typ cyklu trvajúceho jedno storočie, jeho prvý cyklus začína začiatkom 16. storočia. Každý cyklus je spojený s jednou svetovou mocnosťou. Portugalsko bolo významné v rokoch 1516 -

1540, Holandsko 1609 - 1640, Veľká Británia v rokoch 1714 - 1740 a 1815 - 1850, USA 1914 - 1945 až do 1973 (Thurow,1985), následne od 1990 až po súčasnosť. Cyklus začína politickou súťažou, ktorá prerastá do globálneho konfliktu. Víťaz tohto konfliktu je následne schopný vytvoriť nový poriadok v politickom systéme. Táto fáza končí podpísaním legitimizačnej zmluvy, ktorá formálne vytvára nové globálne usporiadanie so zameraním na novú svetovú mocnosť. Keďže žiadna mocnosť nedokáže udržať svetový poriadok, musí následne dôjsť k jej úpadku. Svet sa stáva bipolárnym a postupom času multipolárnym, čím sa systém opäť dostáva do bodu slabého usporiadania a cyklus začína odznova. (Flint, Taylor,2007)

Tabuľka č. 1: Modelskeho dlhé cykly globálnej politiky

Cyklus	Svetové veľmoci	Svetové vojny	Legitimizujúce zmluvy	Kľúčové inštitúcie	Mílniky úpadku
I	Portugalsko	Talianske vojny (1494-1517)	Zmluva z Tordesillas (1494)	celosvetová sieť vojenských základní	anexia Španielskom (1580)
II	Holandsko	Španielske vojny (1579-1609)	12-ročné prímerie so Španielskom (1494)	<i>Mare liberum</i>	anglická revolúcia
III	Veľká Británia	Francúzske vojny (1688-1713)	Utrechtská zmluva (1713)	správa morí	nezávislosť USA
IV	Veľká Británia	Francúzske vojny (1792-1815)	Viedenský kongres (1815)	voľný obchod	imperializmus
V	USA	Nemecké vojny (1914-1945)	Versailleská a Postupimská zmluva (1919, 1945)	OSN	Vojna vo Vietname

Zdroj: FLINT,C. -TAYLOR, P. 2007. Political Geography. World-Economy, Nation-State and Locality. Pearson Education Limited, s. 47

Na rozdiel od **Modelskeho** politického rámca, je podľa **C. Flinta a P. Taylora** (2007) potrebný politicko-ekonomický rámec za účelom priblíženia minulosti do súčasnej geopolitiky.

Hegemonistické postavenie Veľkej Británie a USA je obdobím relatívnej medzinárodnej stability a tento fakt viedol k hypotéze spájajúcu hegemoniu so svetovým poriadkom. Svetový poriadok je rozdelenie moci vo svete takým spôsobom, že väčšina politických elít ho rešpektuje a pracuje v rámci neho. V takýchto časoch sa mocnosti danej doby usporiadali spôsobom, ktorý bol v súlade s ich potrebami.

Každý nový svetový poriadok sa objavuje počas rýchlej geopolitickej tranzície predchádzajúceho svetového poriadku.

Podľa **Hinsleyho** (1982) začína moderný medzinárodný systém s Viedenským kongresom 1815, kedy politické elity Európy preukázali snahu o určenie medzištátneho politického systému, ktorý by redukoval možnosti narušenia mieru. V geografickom ponímaní pozostával takýto poriadok z dvoch zón. Európsky koncert fungoval na báze nepravidelných stretnutí mocností za účelom regulovania nezhôd v Európe. Vo zvyšku sveta však takáto regulácia nebola. Toto vytvorilo mechanizmus pre Veľkú Britániu na udržiavanie mocenskej rovnováhy v Európe, a zaistilo jej, že v kontinentálnej Európe sa neobjaví žiaden súper. Zároveň to dalo Veľkej Británii voľnosť pri riadení zvyšku sveta, kde už v tom čase získala dominanciu. Takéto usporiadanie trvalo až do veľkej transformácie v 1860, kedy politická reorganizácia ukázala, že svetový systém je mimo hegemonistickej kontroly (USA - občianska vojna, Taliansko - zjednotenie, Rusko - modernizácia, Nemecko - zjednotenie, atď.). Toto obdobie je nazývané aj dezintegračnou fázou.

Prvý geopolitický prechod sa uskutočnil v rokoch 1870 - 71. Nemecko sa stalo dominantnou kontinentálnou mocnosťou. Objavil sa nový svetový poriadok s dvoma centrami – Londýnom a Berlínom. Nemecko malo veľkú ambíciu konsolidovať svoje postavenie v Európe a Veľká Británia sa snažila o to isté vo zvyšku sveta. Vďaka týmto odlišným záujmom bola zachovaná stabilita. Tento poriadok sa však rozpadol v 90. rokoch 19. storočia. V Európe začala aliancia medzi Francúzskom a Ruskom ohrozovať Nemecko na dvoch frontoch. Vo zvyšku sveta bola európska dominancia prvý raz ohrozená vzostupom USA a Japonska ako potenciálnych mocností. Rivalita sa stala silnejšou ako koncert, čo predznamenovalo pád svetového poriadku.

Ku koncu storočia bola britská hegemonia ukončená, aj keď Veľká Británia zostala najsilnejšou mocnosťou. Reakciou na túto situáciu bolo vytvorenie nového svetového poriadku na začiatku 20. storočia. Kľúčovým prvým krokom bolo ukončenie britskej nadvlády nad oceánmi dohodou s Japonskom v roku 1901, ale hlavnou zmenou bolo vytvorenie aliancií s Francúzskom a Ruskom (1904, 1907), respektíve vytvorenie protinemeckého frontu. Veľká Británia si vybrala za spojencov svojich dvoch tradičných súperov. Toto je však podstatou geopolitickej transformácie – nemožné sa stáva možným. (Flint, Taylor, 2007)

Akékoľvek modely založené na vlnových a cyklických teóriách prinášajú otázky vo vzťahu ku **Kondratjevovým** cyklom. **Kondratjevov** model je v práci **C. Flinta a P. Taylora** (2007) aplikovaný na britskú a americkú hegemoniu. Po

prvé, spája vzostup a úpadok hegemonia so základnými materiálmi procesmi svetovej ekonomiky. Po druhé, je významným dodatkom k modelu hegemonie, pretože pridáva ostatné svetové mocnosti do modelu. Nakoniec poukazuje na fakt, že politické mechanizmy sú integrovanou súčasťou reštrukturalizácie svetovej ekonomiky.

Tabuľka č. 2: Dynamický model hegemonie a rivality

	Veľká Británia	Svetová ekonomika	USA	Svetová ekonomika
	1790/98		1890/96	
A1 vzostup hegemonie		Rivalita s Francúzskom (napoleonské vojny efektivita produkcie: priemyselná revolúcia		Rivalita s Nemeckom efektivita produkcie: masová výroba, nástup fordizmu
	1815/25		1913/20	
B1 víťazstvo hegemonie		Obchodné víťazstvo v Latinskej Amerike a kontrola Indie: dielňa sveta		Obchodné víťazstvo vo finálnom kolapse britského systému voľného obchodu a vojenská porážka Nemecka
	1844/51		1940/45	
A2 vypelost' hegemonie		Éra voľného obchodu: Londýn sa stáva finančným centrom svetovej ekonomiky		Bretton - Woodsky systém ekonomického liberalizmu založený na americkom doláre: New York sa stáva novým finančným centrom sveta
	1870/85		1967/73	
B2 úpadok hegemonie		Vyvrcholenie éry imperializmu, rast rivality, stret záujmov kol. mocností, „nová“ industriálna revolúcia sa rodí mimo Veľkej Británie		Obrat k protekcionistickým praktikám na vyváženie Japonska a európskych rivalov, prvý a druhý ropný šok
	1890/96		1989/1991	

Zdroj: FLINT, C. -TAYLOR, P. 2007. Political Geography. World-Economy, Nation-State and Locality. Pearson Education Limited, s.54, upravené autorom.

Každá A-fáza **Kondratjevovho** modelu začala novým vedúcim sektorom, technologickými inováciami, ktoré podporili masívny rozvoj ekonomiky, až vyústili do dramatických spoločenských zmien. Napríklad koncom 19. storočia súperili Nemecko a USA o post vedúcej ekonomiky s novými technológiami. Táto teória tiež poukazuje na fakt, že po skončení studenej vojny sa svet

nachádzal na hrane novej A-fázy, ktorá sa rozvíja v znamení nového vedúceho sektora.

Politická aktivita bola vždy integrálnou súčasťou svetovej ekonomiky. Silné štáty môžu propagovať „voľný“ obchod, kým slabšie štáty majú tendenciu podporovať ovplyvňovanie trhov cez protekcionizmus. V takomto chápaní fungujú štáty ako médium medzi výrobným a distribučným procesom. Keďže takéto postavenie štátu zvykne favorizovať už aj tak silné štáty, ukazuje sa, že politické rozhodovanie často zvyšuje ekonomickú polarizáciu trhu.

Vzostup a úpadok hegemóna je v **Kondratjevovej** teórii nasledovný. Ak začíname v prvej rastovej fáze A1, objavuje sa tu rivalita centrálnych štátov pri získaní vodcovstva. Nové technológie sú koncentrované do jedného štátu a následné zvýšenie efektivity výroby dáva tomuto štátu výhodu. Fáza A1 je fázou vznikajúcej hegemonie. Vo fáze B1, celkový úpadok svetovej ekonomiky poskytuje menej priestoru pre expanziu, ale vzostupujúca mocnosť získava obchodnú nadvládu a je schopná chrániť svoje záujmy lepšie ako súperiace štáty. V tejto fáze je už zrejmé, ktorá mocnosť je hegemonom. B1 je fáza spájaná s víťazstvom hegemóna. S obnoveným rastom svetovej ekonomiky sa dostávame do fázy A2, tzv. zrelosti hegemonie. V tejto fáze je finančné centrum svetovej ekonomiky presunuté do štátu - hegemóna, ktorý má nadvládu v produkcii, obchode a financiách. Keďže hegemon dokáže v tejto fáze vzdorovať všetkým útokom, postupne otvára svetovú ekonomiku. Nastáva obdobie voľného obchodu. Nakoniec sa objavuje slabnúca hegemonia vo fáze B2, keď je už efektivita výroby nedostatočná a nedokáže odolávať súperom. Ostatné štáty sa snažia získať podiel na upadajúcom trhu, čo vyúsťuje do intenzívneho konkurenčného zápasu. Prichádza obdobie protekcionizmu a formálneho imperializmu, keďže každý štát sa snaží získať vlastnú časť periférie. (Flint, Taylor, 2007)

V rámci diskusie o zapájaní sa štátu do procesov usporiadania svetovej ekonomiky sú fázy A2 a B2 dôležité. V A2 hegemon vytvára politiku voľného trhu, za účelom posilnenia svojej vlastnej efektivity. Vo fáze B2 sa zvyšuje efektivita výroby, ekonomický líder sa pokúša o hegemoniu. Ide o kľúčové fázy, pretože hegemon pri svojom úpadku vytvára nové možnosti pre ostatné štáty centra alebo semiperiférie. Využívanie voľného trhu už nie je fixované, keďže viaceré štáty vytvárajú nové stratégie zodpovedajúce novým podmienkam. Koncom 19. storočia V. Británia ako hegemon vstúpila do fázy B2 a stala sa v produkcii až treťou mocnosťou za USA a Nemeckom. Fáza B2 je fázou reštrukturalizácie svetovej ekonomiky. (Flint, Taylor, 2007) Prelom 80. a 90.

rokov môžeme vnímať ako vzostupnú fázu nového hegemonického cyklu, charakteristickú prudkým zintenzívnením globalizačných a integračných procesov vo svete.

Na pochopenie procesov vzostupu a pádu mocností nám pomôžu koncepty absolútnej moci (materiálne a duchovné prostriedky) a relatívnej moci (vzájomný pomer pôsobenia absolútnych mocí). Prvý znamená, že zhoršenie alebo oslabenie domácich zdrojov moci predstavuje absolútny pokles moci a vplyvu. Druhý vysvetľuje, že úpadok relatívnej externej moci predstavuje relatívny pokles moci a vplyvu. Tieto koncepty sú často vo vzájomnom vzťahu, ale neplatí to všeobecne.

Španielsko je príkladom štátu, ktorého vplyv v 17. storočí upadol kvôli vnútorným ekonomickým problémom. Iným príkladom je Holandsko, ktoré ekonomicky rozkvitало, ale zažívalo externý relatívny pokles, pretože iné krajiny sa stávali silnejšie. Západná časť Rímskej ríše nebola svedkom silnejúceho nového vyzývateľa, ale čelila dlhodobému tlaku invázných kmeňov, ktorý každý bol slabší ako Rím. Problémy s korupciou, vnútorné rozbroje, strata administratívnej a vojenskej efektivity umožnili slabým nomádkym kmeňom vyplieniť Rím. Domáci absolútny úpadok znamenal stratu kapacity konvertovať mocenské zdroje do efektívneho mocenského správania. Rozlohou nevýznamná Veľká Británia vládla štvrtine sveta, čo reflektovalo výsledky prvej vlny industriálnej revolúcie v ére pred globálnym šírením nacionalizmu. Išlo o pozoruhodnú konverziu domácich mocenských zdrojov do externej expanzie. Viaceré externé faktory, ako napr. zápas s Nemeckom, nárast sily námorných mocností (USA a Japonsko) a rast nacionalizmu v britskej koloniálnej ríši, redukovali relatívnu silu Veľkej Británie. Rast iných mocností bol príčinou poklesu moci a vplyvu Veľkej Británie. (Nye, 2015)

V analýze usporiadania svetového politického systému je hegemonia v medzištátnom systéme zriedkavým fenoménom. Príkladom bola britská v polovici devätnásteho a americká v polovici dvadsiateho storočia. Takáto hegemonia je spojená s dominanciou v ekonomickej, politickej a ideologickej sfére a je založená na rozvoji ekonomickej nadvlády. Zahŕňa tri etapy. V prvej získa hegemon prevahu vo výrobe nad svojimi rivalmi. V druhej etape sa mu prostredníctvom obchodu podarí vybudovať obchodnú prevahu. V tretej etape získava finančnú dominanciu vo svetovej ekonomike. Keď sú produkcia, obchod a financie jedného štátu silnejšie ako iných, vtedy sa štát stáva hegemonom. Takýto štát ovplyvňuje prostredie spôsobom, pri ktorom nie je možné vytvorenie žiadnej koalície, ktoré by mohlo ohroziť postavenie hegemóna v riadení

svetového systému. Hegemón vytvára liberálne hodnoty, ktoré šíri do svetového prostredia. To znamená, že hegemón je oveľa viac, ako iba svetový politický líder. Zrod a etablovanie hegemóna je nasledované jeho postupným úpadkom. Veľká otvorenosť liberalizmu hegemóna umožňuje jeho rivalom kopírovať technické výdobytky a zvyšovať vlastnú produkčnú efektivitu. Postupne hegemón stráca svoje postavenie v produkcii a následne aj v obchode a finančníctve. Politické a ekonomické investície vytvárajú širokú systémovú infraštruktúru. Napríklad systém dopravy, komunikácie a finančných sietí sú nevyhnutné pre existenciu hegemónie. Taktiež je nutná existencia diplomatických vzťahov a sieť vojenských základní po celom svete. V tomto chápaní vytvára každý hegemón infraštruktúru, prostredníctvom ktorej ovláda systém. Hegemón predstavuje obraz budúceho sveta, ktorý sa snažia ostatné štáty vytvárať. Ako „najmodernejší z moderných“ tak hegemón vytvára budúcnosť ostatných štátov. Svetový hegemón je tak oveľa dôležitejší ako *svetová mocnosť* v **Modelského** ponímaní. Hegemón je politickým lídrom, ale taktiež ekonomickým, sociálnym a kultúrnym, vytvára pravidlá na globálnej úrovni. (Flint, Taylor, 2007)

Medzi odborníkmi je slovo *hegemónia* používané rôzne. Neexistuje všeobecná zhoda, aká veľká nerovnosť a aké zdroje moci konštituujú hegemóniu. Niektorí si zamieňajú hegemonistickú politiku s imperialistickou politikou, avšak impérium nie je podmienkou pre hegemóniu. Iní označujú hegemóniu ako usporiadanosť medzinárodného systému, resp. svetový poriadok, ale ten zriedkakedy existoval. Ďalší ho používajú ako synonymum pre prvenstvo alebo disponovanie najväčšími zdrojmi moci a poukazujú na 19. storočie. Veľká Británia však bola až tretia v objeme HDP (za USA a Ruskom) a tretia za Ruskom a Francúzskom v oblasti vojenských výdavkov. Tí, ktorí hovoria o americkej hegemónii po roku 1945 zabúdajú, že napriek disproporčnému podielu na svetovej ekonomike v tomto období, americká vojenská sila bola vyvažovaná sovietskymi vojenskými kapacitami. USA boli polovičným hegemónom. Počtom obyvateľov a rozlohou veľké krajiny ako Čína, India, Indonézia, ZSSR a celý bývalý sovietsky blok neboli súčasťou sveta vedeného USA. Americké líderstvo v ekonomike rezultovalo do vytvorenia liberálnych inštitúcií a pravidiel, ktoré boli určujúce pre svetovú ekonomiku, ale len pre polovicu sveta. (Nye, 2015) V 50. rokoch boli USA v určitej výhode v porovnaní so ZSSR najmä po economickej stránke, keďže na ne pripadala polovica svetovej priemyselnej výroby. Veľmocenské postavenie ZSSR a USA bolo spojené so vzájomným odstrašením, pri zachovaní zápasu o hegemóniu.

Obviňujúc sa navzájom z hegemonistických aspirácií organizovali oba štáty svoje spojenecké bloky. V každom bloku boli jeho členovia spojení nielen vojensky, ale aj ekonomicky. Ostatné štáty mali tendenciu sa prikláňať k týmto dvom pólom. Tento systém bol označený ako bipolárny, zdôrazňujúc tým štruktúru moci a aliancií. Politická mapa sveta po druhej svetovej vojne bola vyplnená krajinami, ktoré sa veľmoci snažili usmerniť v záujme maximalizácie výhod. V 80. rokoch začala nová súťaž v zbrojení. **Reaganova** strategická obranná iniciatíva (SDI) si vynútila reakciu na sovietskej strane. Priviedla Sovietov k rokovaniu o odzbrojení a prispela k prehĺbeniu vnútorných rozporov v ZSSR. Nefunkčný ekonomický model nemohol vydržať 40 rokov sovietskej imperiálnej expanzie. Výzvy k reforme ZSSR po nástupe **M. Gorbačova** v podobe glasnosti, teda otvorenosti, slobode vyjadrovania sa a perestrojke, teda reštrukturalizácii, vyvolali dezorganizáciu a demoralizáciu celého systému. Po politických zmenách sa v strednej a východnej Európe skončila studená vojna. Parížska charta o novej Európe bola prijatá 21. novembra 1990 na parížskej schôdzke KBSE delegáciami 34 štátov. Prijali deklaráciu, v ktorej bolo euroatlantické chápanie demokracie prezentované ako jediná možná forma vlády v civilizovaných krajinách. Varšavská zmluva zanikla 25. 2. 1991 a rozhodnutie o rozpustení Rady vzájomnej hospodárskej pomoci bolo prijaté 28. septembra 1991.

Po skončení studenej vojny, po rozpade Sovietskeho zväzu a celého východného bloku zostali jedinou globálnou superveľmocou Spojené štáty americké.

2 Politické diskusie o úlohe USA vo svete

Politická diskusia o úlohe USA vo svetovej politike prebiehala od vzniku samotnej federácie, resp. konfederácie. **G. Washington** presadzoval čo najširšie obchodné a čo najužšie politické kontakty so zahraničím. Izolacionizmus **Thomasa Paina** poukazoval na nezáujem USA zasahovať do záležitostí monarchistickej Európy. V decembri 1823 bola prijatá Monreova doktrína, ktorá vyhlásila západnú hemisféru za sféru vplyvu Spojených štátov a akýkoľvek zásah v tomto priestore považuje za akt nepriateľstva voči USA. Do svetovej politiky tak Spojené štáty vstúpili presadzujúc politiku izolacionizmu a dostali sa do pozície, ktorá v sebe zahŕňala možnosť konať samostatne. Zlomovým bodom v americkej histórii bola americko-španielska vojna v roku 1898. Spojené štáty prvýkrát prekročili kontinentálne obmedzenia v zahraničnej

a bezpečnostnej politike a stali sa de facto globálnou mocnosťou. Prezident **T. Roosevelt** videl úlohu USA vo svete predovšetkým ako „*veľmocensko-realistickú*.“ (Ondrejcsák, 2009) Vstup USA do 1. svetovej vojny pomohol zastaviť nemeckú agresiu. Napriek tejto skutočnosti a napriek mnohým ziskom, ktoré víťazstvo prinieslo, Kongres a verejná mienka odmietli **Wilsonovu** koncepciu a požadovali návrat k politike izolacionizmu. Bez angažovania sa USA chýbala v Európe rozhodujúca sila na stabilizáciu pomerov. Priebeh a výsledky 2. svetovej vojny viedli k prehodnoteniu pôsobenia USA vo svete. Politika izolacionizmu sa fakticky prestala uplatňovať v roku 1949 podpisom Washingtonskej zmluvy. Geopolitický záujem zabrániť inej konkurenčnej mocnosti ovládnuť Európu, formovaný skúsenosťami prvej a druhej svetovej vojny, zásadným spôsobom ovplyvnil obrat USA od izolacionistickej k internacionalistickej zahraničnej politike. Rozhodnutie v americkej zahraničnej politike prevziať úlohu globálnej veľmoci bolo podmienené záujmami americkej ekonomiky vzhľadom na formovanie regulačných rámcov svetového obchodu a prístup amerických výrobkov na rozvíjajúce sa trhy, ďalej postojmi verejnej mienky, ktorá víťazstvo vo vojne interpretovala ako dôkaz o morálnosti, vitalite a výnimočnosti demokratického politického systému, ktorý je potrebné podporovať a šíriť v rôznych štátoch, v neposlednom rade aj oživením antikomunizmu. (Plechanovová, Fidler, 1997) Boj o hegemoniu sprevádzaný pretekmi v zbrojení, jadrové odstrašovanie, boj o vplyv v rozvojových krajinách a významný ideologický súboj predstavovali charakteristické línie súperenia medzi ZSSR a USA.

Do formovania americkej zahraničnej politiky vstupuje po druhej svetovej vojne signifikantným spôsobom veda a technika. Pod vplyvom sociálneho darwinizmu sa presadzovala expanzia amerického hospodárstva, sledujúca podporu šírenia amerických podnikov do zahraničia, vrátane budovania produkčných kapacít, požičiavania kapitálu, získavania nových hospodárskych sfér vplyvu. Spočiatku mali záujmy súkromného sektora iba malý vplyv na zahraničnú politiku, ale potom, čo americkí biznismeni vzdelávaní v duchu nových teórií manažmentu vstupujú do jednotlivých vlád, prešla americká zahraničná politika do úlohy podporovateľa obchodných záujmov USA v zahraničí. Nová úloha bola odôvodňovaná altruistickou rétorikou, ale bez náboženského pohľadu na americké predurčenie. Namiesto toho boli USA predurčené vládnuť svetu vzhľadom na ich pokrokové postavenie vo vede a úlohou vedy má byť podpora pokračujúcej americkej expanzie.

Technologické líderstvo dodalo americkým tvorcom zahraničnej politiky

potrebnú sebaistotu pri úsilí o získanie globálneho postavenia. Práve americký jadrový monopol získaný na konci druhej svetovej vojny bol interpretovaný ako prostriedok na fixáciu tohto výnimočného postavenia.

Rozvoj realizmu predstavuje významný spôsob, akým veda vstúpila do povojnovej americkej zahraničnej politiky. Počas viac ako jednej generácie tvorcovia americkej politiky a intelektuáli, ktorí ich podporovali, pristupovali k určitým historickým lekciám ako k vedeckým pravdám o medzinárodných vzťahoch. Podľa **M. Hunta** dôraz na vedeckosť prístupov k zahraničným záležitostiam bol motivovaný snahou obmedziť vplyv verejnosti do profesionálnych rozhodnutí. Intelektuáli a politici považovali verejnosti za príliš moralistickú a vrtkavú na to, aby ju mohli zapojiť do nebezpečných záujmov štátu. **R. Barnett** poukazuje, že pre nových manažérov americkej národnej bezpečnosti v povojnovom období sa americká verejná mienka stala ďalšou z premenných v ich kalkuláciách, ktorá si vyžadovala vedecké prístupy. Je príznačné, že táto profesionálna nedôvera v zapojenie verejnosti do dôležitých otázok tvorby zahraničnej politiky bola široko zdieľaná naprieč rôznymi ideologickými spektrami, ktoré rozdeľovali vládnuce elity po druhej svetovej vojne. **George Kennan** vnímal participáciu verejnosti ako jeden z najväčších problémov, ktorým politici museli čeliť, podobne ako aj **Walter Lippmann**. Argumentujú, že vláda, ktorá sa riadi výhradne verejnou mienkou, sa nesprávne podriaďuje diktátu väčšiny, na ktorej rozhodovanie majú vplyv náhodné skúsenosti, predsudky, ako aj nedostatočný záujem získať dôveryhodné a úplné informácie. Navrhuje preto prenechať rozhodovanie v kontroverzných otázkach na odborníkov s prístupom k spoľahlivejším informáciám, ktorí by mali zodpovednosť voči demokratickým ideálom a obecným verejným záujmom a preto by nepodliehali žiadnym partikulárnym záujmom. Za zásadný problém považuje, že sa demokracia vo svojej pôvodnej forme nikdy poriadne nevyrovnala s problémom, že obraz vo vnútri ľudských hláv (ich „verejná“ mienka) nekorešponduje automaticky s vonkajším svetom. (Lippmann, 2010)

Ak by sme rigidnosť v uvažovaní a moralizmus zvolili za kritéria pre vylúčenie verejnosti zo zaangažovanosti na americkej zahraničnej politike, mnoho z tzv. realistov by bolo z procesu vylúčených. Vedecký realizmus, podobne ako ostatné ideologické východiská, ktoré vplývali na zahraničnú politiku USA, bol v myšliach tvorcov položený na často protichodných historických filozofických prístupoch. Preto „otec“ realizmu **Reinhold Neibuhr** mohol napísať knihu o americkom predurčení, ktorá hovorila o tom, že Spojené štáty sú nové Atény a novým Rímom, držiteľ civilizácie proti barbarom

a zároveň obhajovať to, čo on sám považoval za merateľný nedostatok idealizmu v medzinárodných vzťahoch. Niektorí kritici tvrdia, že riadenie národnej bezpečnosti USA nevhodne aplikovalo vieru vo vedu na prostredia, v ktorých väčšina problémov nemôže byť vyriešená.

Americká povojnová zahraničná politika sústredila svoju argumentáciu okolo antikomunizmu a antisovietizmu ako dvoch z troch stálych cieľov realizovaných USA. Ďalším je liberálny internacionalizmus, prvok relatívne konštantný v americkej zahraničnej politike od čias, kedy **A. Hamilton** uvažoval o Amerike ako o expandujúcom obchodnom impériu.

Percepcia komunizmu ako globálnej hrozby sa stala dominantnou v pravicových kruhoch. Pravica poukazovala na vývoj v Poľsku, prevrat v Československu, ohrozovanie Berlína, silný vplyv komunistov vo Francúzsku a Taliansku, pád Číny, vojnu v Kórei, masívnu intervenciu Číňanov v Kórei, to všetko predstavovalo šok v konzervatívnych kruhoch a vyvolávalo oprávnené otázky, prečo sa tieto udalosti stali. Mnohí sa pýtali, prečo sa eufória z Jalty premenila na každodenný strach z globálnej vojny, kto stratil Čínu a kto vedie zmätočnú zahraničnú politiku. (Nash, 2006) **William H. Chamberlin** vyhodnocoval kriticky **Rooseveltovu** zahraničnú politiku a jej konzekvencie. Podľa **Chamberlina** bolo iluzórne predpokladať, že nebezpečenstvo asociované s totalitarizmom môže byť eliminované bezpodmienečnou podporou jednej formy totalitarizmu voči inej. Bolo tiež iluzórne myslieť si, že kombinácia politiky appeasementu a osobného šarmu môže rozpustiť úsilie o dominanciu a dobovačné ambície, ktoré sú hlboko zakorenené v ruskej histórii a komunistickej filozofii. (Chamberlin, 1962)

Signifikantné je, že to neboli Yankeeovia, ktorí nasadili tvrdý kurz. Konceptia zadržiavania komunizmu bola niektorými teoretikmi pochopená ako liberálna a stala sa predmetom kritiky z konzervatívnych pozícií. Zmenou bolo, že tentoraz nešlo o izolacionistický prístup. (Terem, 2008) Začiatkom 50. rokov **Gerhard Niemeyer**, **Steffan Possony** a **Robert Strausz-Hupé**, emigranti zo strednej Európy, formujú tvrdú antikomunistickú líniu a strategické myslenie americkej pravice v studenej vojne. **H. Chamberlin** a **P. Viereck** zastávali názor, že „mierová“ koexistencia neznamená mier, ale pokračovanie trápenia, mučenia a vraždenia. Kládol si otázku, ako dlho môže prežiť kresťansko-židovská morálna základňa tolerovaním „zadržiavania“ sovietskeho otrockého tábora? (Viereck, 1953) Víťazstvo v studenej vojne, podľa protagonistu politiky zadržiavania **G. Kennana**, nezáviselo na tom, čo sú oba systémy schopné realizovať so svojimi sofistikovanými zbraňami vo vesmíre, ale na schopnosti

riešiť svoje vnútorné problémy a uskutočňovať ideály. **G. Kennan** prehlásil, že USA by mali začať napríklad pri rasových otázkach, pri problémoch biedy v amerických mestách a všeobecnom a politickom vzdelávaní. (Guzzini, 2004)

Realista **James Burnham** poskytol konzervatívne intelektuálne hnutiu teoretickú formuláciu víťazstva v studenej vojne. Ovplyvnený filozofiou dejín **A. Toynbee** „A Study of History“, a geopolitickými teóriami **H. Mackindera** argumentoval, že svet dosiahol štádium neúprosnej krízy. V práci z roku 1950 „The Coming Defeat of Communism“ poukázal na zraniteľnosť komunistického tábora, ktorá je výsledkom rastu nervozity v satelitoch, ekonomického neporiadku a rozmachu byrokracie. Jeho praktické návrhy zahŕňali netradičné metódy, ako napr. cieľnú propagandu zameranú na komunistické elity, iniciovanie jednotného frontu s Vatikánom, založenie Východoeurópskeho inštitútu, podporu hnutia odporu za železnou oponou, vytvorenie agentúry, ktorá by vykonávala neortodoxné operácie, zabránenie Moskve získať pod kontrolu Juhosláviu. Optimizmus **J. Burnhama** sa však stratil v knihe z roku 1953 *Containment or Liberation? An Inquiry into the Aims of the United States Foreign Policy*. Politiku zadržiavania principiálne navrhnutú **G. Kennanom** považoval za neadekvátnu, defenzívnu a neaplikovateľnú na gigantický Sovietsky zväz. Navyše, tým, že je spirituálne deficitná, nie je postačujúca. Nezameriaval sa len na geopolitické aspekty, ale zdôrazňoval aj ideologické aspekty. Položil otázku, či bude niekto ochotný trpieť, obetovať sa a zomrieť za zadržiavanie. (Burnham, 1953; Nash, 2006) Podľa **Nasha** globálny antikomunizmus triumfoval nad izolacionizmom v prístupoch USA. Dostupné analýzy (viď. Klinkberg, 1983) pritom podčiarkujú zaujímavý jav, a to, že nie je možné nájsť koreláciu medzi striedaním liberálnych a konzervatívnych prístupov a striedaním izolacionistických a internacionalistických prístupov.

Revolta voči komunizmu integrovala aj náboženských konzervatívcov. Sekulárny, ateistický komunizmus bol výzvou pre kresťanský Západ. Antikomunizmus bol adoptovaný ako libertariánmi, tak aj tradicionalistami, keďže obe skupiny ho vnímali ako hrozbu pre slobodu aj tradície. Antikomunizmus bol pre amerických politikov vždy viac ako len taktická potreba reálpolitiky. Pre tých so silným náboženským presvedčením napomáhal definovaniu morálneho poslania, ktoré sa od USA očakávalo. Mnohé rozhodnutia v zahraničnej politike (napr. vojenská pomoc represívnym režimom v rozvojovom svete) by nedokázali preklenúť prekážky súvisiace s verejnou mienkou bez existencie komunistickej hrozby.

Konzervatívci vnímali zahraničné záležitosti ako konflikt titanských ideológií, náboženstiev a civilizácií. Toto vnímanie bolo ovplyvnené predovšetkým bývalými komunistami a trockistami, ktorí dominovali v National Review. Medzi konzervatívnych stratégov, ktorí boli utečencami z totalitnej Európy, patrili **W. Schlamm, Robert Strausz-Huppé, Stefan Possony, Thomas Molnar, Gerhart Niemayer.** (Nash, 2006)

Liberálna kritika intelektuálnej pravice sa orientovala na tradicionalistických nových konzervatívcoch, ktorí glorifikovali európske osobnosti ako **E. Burke.** Novú americkú pravicu vnímali skôr ako frustrovaných, neprispôsobivých, neopopulistických radikálov, ktorí sa neboli schopní vyrovnáť s komplexným svetom. Mnohí ľavicovo orientovaní intelektuáli upozorňovali, že povojnová pravica je vlastne neamerická. Liberáli nastoľovali otázky, či je možné sa spoliehať na ľudí, ktorí boli už raz oklamaní komunizmom. Poukazovali tiež na to, že títo ľudia boli najprv fanatickými prívržencami komunizmu a teraz sú fanatickými prívržencami kresťanstva a západnej civilizácie. (Nash, 2006)

Konzervatívne myslenie a konzervatívne prístupy k zahraničnej politike charakterizovalo odmietanie akceptácie primeranej parity so ZSSR, udržanie vojenskej prevahy, skepticizmus k idey odzbrojenia a zákaze nukleárnych testov, podpora rozvoja protiraketovej obrany, nesúhlas s rozširovaním obchodu s východným blokom a poskytovaní pomoci krajinám, ktoré nie sú priateľské k USA. Boli presvedčení, že ofenzívne akcie na Kube a vo Vietname budú mať pozitívnu odozvu vo svete a určité oteplenie vzťahov nepovažovali za signál zmenšovania napätia. (Nash, 2006) Konzervatívne prístupy ku globálnej zodpovednosti vyjadruje Správa o stave Únie z februára 1985, v ktorej prezident **R. Reagan** prehlásil, že *„nemôžeme porušiť svoje sľuby tým, ktorí riskujú svoje životy od Afganistanu po Nikaraguu pri odpore proti agresii podporovanej Sovietskym zväzom a pri ochrane práv, ktoré máme od narodenia. ... Podpora bojovníkov za slobodu je sebaobranou.“* (Tusker, 1985) USA tým jednoznačne deklarovali podporu antikomunistických aktérov za prirodzenú a legitímnu v záujme ochrany liberálnej demokracie.

V rokoch 1989 - 1992 sa medzi konzervatívami odohrávala veľká diskusia. Tradicionalisti (tzv. paleokonzervatívci) poukazovali na sekulárny, resp. **Wilsonovský** prístup neokonzervatívcoch k pravicovým hodnotám. Argumentovali, že konzervatívci odolávali komunizmu v mene západnej civilizácie, kým neokonzervatívci v mene neo-wilsonovskej ideológie globálneho demokratického kapitalizmu. Mnoho konzervatívcoch bolo na druhej strane rezervovanými a oponovalo tendenciám, ktoré presadzoval **Patrick**

Buchanane. Konzervatívny moralizmus strácal v 90. rokoch svoj vplyv na americkú spoločnosť a kultúru. Vektory sociálnych zmien smerovali do ľavicového priestoru. (Nash, 2006)

Politický realizmus ukončením studenej vojny oslabuje, **F. Fukuyama** prichádza z konceptom konca dejín a víťazstvom liberalizmu. Argumentuje, že USA majú prirodzený záujem na ochrane a rozširovaní demokratickej sféry vo svete. Poukazuje na neprípustný redukcionizmus v realizme, súvisiaci s motívmi a správaním ľudských spoločností a nezaobera sa interakciou historicky sa vyvíjajúcich ľudských spoločností. Uznáva, že štátom ide o moc, ktorú potrebujú na dosiahnutie národných záujmov, avšak sledujú aj množstvo cieľov, ktoré vychádzajú z chápania legitimity. Podčiarkuje, že obrat vo východnej Európe nastal v dôsledku zmeny meradiel legitimity a nie v dôsledku zmeny vo fyzickej rovnováhe síl. Nezáležalo na tom, koľko tankov a lietadiel má krajina, ak vojaci a letci nie sú ochotní bojovať s údajnými nepriateľmi. Zároveň poukazuje na popisovanie medzinárodných vzťahov zo strany realizmu, akoby išlo o izolované nadčasové vákuum uzavreté pred vývojovými procesmi, ktoré sa odohrávajú v okolitom svete. Zdôrazňuje, že občianske zmierenie, ktoré nastalo v dôsledku liberalizmu, by malo mať logicky svoj protiklad vo vzťahoch medzi štátmi. Demokraciu treba obhajovať, jej spoločenskú infraštruktúru s jej mravmi, väzbami a pospolitosťami, ako aj infraštruktúru duchovnú. (Fukuyama, 2002)

Napriek inováciám v americkej zahraničnej politike, je dôležité zdôrazniť, že od kedy sa USA konečne stali superveľmocou, nedošlo k zásadnejším zmenám. (Škutová, 2015) Tvorcovia zahraničnej politiky USA naďalej definovali jadro amerického národného záujmu princíp „otvorených dverí“, rovnaký alebo lepší prístup k zahraničným trhom pre Američanov a zdroje dodávok. Definovali americký sen, ktorý rozširovali na celý svet, cez prizmu celej škály liberálno-ekonomických princípov 19. storočia, vrátane nedotknuteľnosti súkromného vlastníctva a trhového hospodárstva.

Po skončení studenej vojny sa Spojené štáty stali jedinou superveľmocou s hegemonistickým postavením. Moc každého štátu má štyri hlavné zložky: ekonomiku, vojenskú silu, prestíž a kvalitu vlády. Spojené štáty zvíťazili v studenej vojne vo chvíli, keď ich relatívna ekonomická moc bola najnižšia od 2. svetovej vojny a nachádzali sa v stave približnej vojenskej rovnováhy so Sovietskym zväzom. Víťazstvo v studenej vojne prinieslo zásadné zmeny – prestíž USA prudko stúpala, vojensky sa stali bezkonkurenčnou mocnosťou a ekonomicky mohli čerpať z otvorenia trhov v strednej a východnej Európe, ako aj v Číne. (Krejčí, 2009)

Po skončení studenej vojny sa rozprúdil široký dialóg o zmysle víťazstva a ďalšom smerovaní americkej zahraničnej politiky. Kým konzervatívci prichádzali s návrhmi na nový svetový poriadok a posilnenie vodcovskej pozície USA vo svete, liberáli poukazovali na potrebu prispôsobenia sa novým podmienkam medzinárodného prostredia s dôrazom na ľudské práva, sociálne aspekty.

Z. Brzezinski upozorňuje na nebezpečenstvo celosvetovej anarchie v prípade ukončenia americkej nadvlády a stiahnutia sa do izolácie. **F. Fukuyama** deklaruje, že liberálna demokracia sa môže konštituovať ako „*konečný bod ideologickej evolúcie ľudstva.*“ (Ondrejčák, 2009) Táto viera v šírení liberálno-demokratického zriadenia v rôznych civilizáciách a kultúrach významne ovplyvňovala americkú zahraničnú politiku. **S. Huntigton** prichádza z tézou zmien charakteru konfliktov vo svete. Podľa neho vzrastie význam kultúrnych faktorov na úkor politických, ideologických a ekonomických. Američania si budú musieť podľa neho upevniť svoju západnú identitu.

Nové, pre USA priaznivé, globálne prostredie 90. rokov upevnilo pocit výnimočnosti a morálnej nadradenosti nad svetom a zvýšilo sebadôveru v americký politický systém. V poslednej dekáde 20. storočia je evidentný vplyv wilsonovskej tradície. Táto tradícia je založená na viere, že USA majú ako morálny záväzok, tak aj národný záujem šíriť americké demokratické a sociálne hodnoty vo svete, vytvárať medzinárodné mierové spoločenstvo, ktoré uznáva úlohu práva. (Mead, 2001) Súčasnú USA podľa neho naplňajú sen otcov - zakladateľov a americké hodnoty a prístupy používané v americkej spoločnosti je možné uplatniť kdekoľvek na svete. Takýto internacionalizmus (podľa iných intervencionizmus) je možné vidieť ako u liberálov, tak aj u neokonzervatívov. Logickým vyústením tejto paradigmy je humanitárny intervencionizmus ako kľúčový prvok americkej zahraničnej politiky v období prezidenta **B. Clintona**. Bol dôkazom uprednostnenia ideologických aspektov pred strategickými, resp. geopolitickými.

Víťazstvo **B. Clintona** v prezidentských voľbách v USA v roku 1992 symbolizovalo nástup novej politickej generácie. **B. Clinton** sa prihlásil k ambicióznemu zahranično-politickému programu, ktorý spočíval vo vedúcej úlohe USA v svetovej politike, v posilnení politických a hospodárskych vzťahov so spojencami a na podpore demokracie a slobody na celom svete. Podľa doktríny tzv. asertívneho multilateralizmu mali USA použiť nátlak a silu v medzinárodnej politike len po predchádzajúcich konzultáciách v rámci medzinárodného spoločenstva. Tento prístup mal získať nielen celosvetovú

podporu pre americké zahranično-politické kroky, ale odľahčiť aj bremeno politickej a hlavne finančnej zodpovednosti USA. (Terem, 2008)

Zásadné zmeny v americkej zahraničnej politike nastávajú v prvej dekáde 21. storočia, nielen pod vplyvom nástupu neokonzervatívcov a zástancov realistickej paradigmy, ale aj pod vplyvom zmeny globálneho prostredia po útoku teroristov na USA 11. septembra 2001.

Neokonzervatívci silne odmietali pojem realizmu, ktorý zdôrazňuje, že určujúcou je prioritou globálnej stability bez ohľadu na ideológie štátov, ktoré túto stabilitu ponúkajú. V určitom momente neokonzervatívci pripustili, že prvoradá je úsilie priniesť demokraciu krajine, ktorej vládol brutálny diktátor pre ospravedlnenie invázie do Iraku, najmä po tom, čo sa hrozba zbraní hromadného ničenia ukázala ako falošná. **J. L. Gaddis** poznamenal: „*Podľa Busha, konečným cieľom americkej stratégie musí byť rozširovanie demokracie. Spojené štáty musia dokončiť prácu, ktorú začal Woodrow Wilson. Svet ... musí byť bezpečnejší pre demokraciu...*“ (Gaddis, 2002, s. 2) Ale neokonzervatívci nepreferovali ideál spolupráce, ale hrubú americkú silu. Išlo o americký unilateralizmus. Obídenie Kongresu, ignorovanie práva, centralizácia moci prezidenta mali poskytnúť potrebnú energiu pre exekutívu, avšak energia štátnej mašinerie mala zlé smerovanie. Zlyhanie teórie unitárnej exekutívy je v tom, že ak je niekto nútený urobiť obchod medzi liberálnym proceduralizmom a silnými záväzkami k národnej bezpečnosti, je to prípustné. Ak však koncentrácia moci podkopáva historické ústavné hodnoty a zároveň oslabuje americkú bezpečnosť, ide o krok zlým smerom. USA zlyhali pri dosahovaní svojich cieľov v dvoch veľkých vojnách: vo Vietname a v Iraku. Premisou oboch bola idea, že prezident by mal mať flexibilitu urobiť čo je potrebné, aj keby Kongres a verejná mienka mali byť ignorované. V oboch prípadoch museli USA stiahnuť svojich vojakov skôr, ako dosiahli stanovené ciele. Silná rétorika a ochota robiť závažné rozhodnutia bez konzultácií s inými zložkami moci môže vyvolávať u ľudí pocit bezpečnosti. Takto ponúkaná bezpečnosť je však iluzórna. Dlhé vojny vyžadujú udržateľnú verejnú podporu, ak majú byť úspešne ukončené. Americké skúsenosti z vojen 20. storočia a už aj 21. storočia ukazujú, že bez silnej verejnej podpory nebolo možné vyhrať žiadnu vojnu. Zlyhanie neokonzervatívnej zahraničnej politiky v Iraku nastolilo otázku, čo by malo nasledovať. **Fukuyama** argumentuje v prospech toho, čo nazýva *realistickým Wilsonizmom*, kombinácie multilaterálnych, demokratických stratégií a zároveň chladné pochopenie nevyhnutnosti mocenskej rovnováhy. Ako uvádza prof. **A. Wolfe** v práci „The Future of Liberalism“, nie je dôvod

používať pojem realistický wilsonizmus, pretože je len inou frázou pre liberalizmus. Sprevádzaná záujmami, a nie vášňami, je liberálna zahraničná politika realistická v empirickom zmysle. Liberálna zahraničná politika nie je amorálna a cynická. Liberáli veria, že mier je najlepšie udržiavaný, keď je k dispozícii čo najviac partnerov, ktorí sú tiež liberálmi. To neznamená presadzovať liberálnu demokraciu do krajín, ktoré nie sú v stave ju uplatňovať. Je potrebné pokúsiť sa o liberálny globálny poriadok, v ktorom by sa čo najviac krajín vyhlo romantickým snom, nerealistickým očakávaniam, zmiernilo náboženský a ideologický entuziazmus. (Wolfe, 2010)

V druhom období činnosti administratívy **B. Obamu** prevládal názor, že vyhnutím sa vojne môžu USA chrániť svoju krajinu lepšie, ako prostredníctvom vojny vedenej v záujme ochrany bezpečnosti krajiny. Ak bude potenciálna budúca vojna nevyhnutná a ospravedliteľná, šance na víťazstvo sú väčšie, ak bude umožnená dynamika liberálneho proceduralizmu. Ak existuje reálne nebezpečenstvo pre americký národ, tento bude musieť odpovedať. Ak prezident vyhodnotí nejakú hrozbu tak, že k nej nebude potrebovať mobilizovať národ, nebezpečenstvo pre USA nemôže byť vážne. Najlepším spôsobom, ako by mali USA chrániť liberálne hodnoty, je konať liberálnym spôsobom. (Wolfe, 2010)

3 Zdroje americkej moci v súčasnosti

Moc je schopnosť ovplyvniť ostatných za účelom získania požadovaných výstupov, pričom to môže štát dosiahnuť fyzickým nátlakom, materiálnymi výhodami alebo vlastným príkladom, atraktivitou. Vojenské a ekonomické zdroje moci sú tzv. tvrdou mocou. Nehmatateľné zdroje moci opierajúce sa o kultúru, politické hodnoty a zahraničnú politiku (základné zdroje) sú nástrojmi mocenskej konverzie (pozitívna atraktivita, presvedčanie a nastoľovanie agendy) transformované do mäkkej moci. Všetky tri zdroje moci sú dôležité. Získanie prevahy len v jednej z nich neznamená získanie dominancie, tak ako aj strata prvenstva v niektorej oblasti neprináša automaticky úpadok mocnosti.

Vplyv USA v ekonomickej, politickej a finančnej oblasti v globálnom meradle je určujúci. USA sa zároveň považujú za vojensky najsilnejšiu krajinu sveta. Pri svojom pôsobení v regionálnom alebo globálnom rozmere nemôžu ostatné štáty tieto faktory ignorovať. Vedúcu úlohu USA zhrnul **Z. Brzezinski** (1993) do štyroch rozmerov: celosvetový dosah vojenskej sily, globálny ekonomický vplyv, globálna kultúrna a ideologická príťažlivosť a zo všetkých troch vyššie

uvedených aspektov vyplývajúca globálna politická sila. Naznačenú dominantnú pozíciu je potrebné charakterizovať podrobnejšie.

Základnou skutočnosťou je, že mocenský štatút USA vyplýva z víťazstva v studenej vojne. Spojené štáty sú najväčšou ekonomickou mocnosťou sveta. V roku 2015 bol podiel USA na hrubom svetovom produkte 24,44 %, pričom dlhodobý priemer je 29,44 % svetového HDP. (World Bank). Percento HDP po prepočte na paritu kúpnej sily – Power Purchasing Parity (PPP) v roku 2015 predstavovalo 15,809 %. Pre porovnanie, Čína tvorila 17,082 %, Japonsko 4,255 %, India 7,016 %, Nemecko 3,383 %, Rusko 3,275 %, EÚ spolu 16,918 %. (International Monetary Found, 2016) HDP na obyvateľa v USA predstavovalo 55 904 USD. V období rokov 1947 - 2014 sa americký HDP priemerne zvyšoval o 3,27 %. Dolár je stále najvýznamnejšou menou, svetové komunikačné siete, databanky aj využitie kozmu sú do značnej miery pod kontrolou USA. Spojené štáty sú tiež najvýznamnejším ohniskom vedecko-technických inovácií, pričom práve inovácie sa stávajú významným mocenským faktorom. V USA je najviac výskumných stredísk a univerzít. V USA sa rodí najviac vedecko-technických objavov. Do centier pre nanotechnológie bolo v roku 2015 investovaných viac ako 250 mld USD (vládný a súkromný sektora spolu), čo vytvára z USA globálneho lídra v tejto oblasti. Disponujú najlepšimi univerzitami na svete (viac ako polovica zo sto najlepších univerzít je v USA). Podľa tzv. Šanghajskeho rebríčka najlepších univerzít, sa v roku 2015 v prvej dvadsiatke umiestnilo 16 amerických univerzít. (Academic Ranking of World Universities,2015) V USA tiež prebieha rozsiahly vojenský výskum. Ozbrojené sily USA predstavujú najväčšiu silu ako z hľadiska kapacity, tak z hľadiska mobility. Celková úroveň vojenských výdavkov sa pohybuje v rozmedzí 3 – 4 % HDP, čo poukazuje na odhodlanie udržať si vojenskú prevahu.

Triumf USA v studenej vojne vyvolal nádej, že nastupuje nové americké storočie. Základom politiky za éry **G. W. Busha** sa stala vojenská stratégia vyjadrená v podobe *stratégie 4-2-1* z roku 2004. Tá predpokladala, že ozbrojené sily USA majú byť schopné plne chrániť Spojené štáty, udržiavať ozbrojené sily schopné „čeliť agresii a nátlaku“ v štyroch „kritických regiónoch“, v Európe, v severovýchodnej Ázii, východnej Ázii a na Strednom východe, resp. juhozápadnej Ázii. Ďalej mali mať ozbrojené sily schopnosť čeliť agresii v dvoch regiónoch súčasne a mali byť schopné rozhodne zvíťaziť, vrátane schopnosti zvrhnúť nepriateľský režim a okupovať krajinu v jednom z týchto konfliktov „v čase a mieste našej voľby“. V súčasnej dobe tvoria jadro americkej bezpečnostnej architektúry dohody v rámci NATO, japonsko-americký pakt

a americko-juhokórejská aliancia. Krajiny Perzského zálivu (Bahrajn, Katar, Kuvajt, Omán, Saudská Arábia a Spojené arabské emiráty) majú zo strany USA prísľub pomoci. Ďalšie bezpečnostné zväzky spájajú USA s Austráliou, Filipínami a Pakistanom. Spojené štáty majú bezpečnostné záväzky vo vzťahu k Izraelu a Tajvanu. (Krejčí, 2009)

Tím **B. Obamu** vyvinul enormné úsilie nadobudnúť stratený rešpekt a atraktivitu USA vo svete po období vlády prezidenta **G. W. Busha** a nastúpil cestu úplne nového typu medzinárodného vodcovstva. Programová platforma sa opierala o viacero priorít, medzi ktoré patrili boj proti šíreniu zbraní hromadného ničenia, globálnemu terorizmu, darebáckym zlyhávajúcim štátom. Americká invázia do Iraku sa podľa **Obamovej** administratívy nemala nikdy uskutočniť, jedinou cestou je dialóg bojujúcich strán, ktorého predpokladom je postupné sťahovanie amerických vojsk z Iraku. Nie je možné, aby USA čelili hrozbám 21. storočia samostatne, rovnako je nemožné, aby im svet čelil bez USA. Prezident **B. Obama** zdôrazňoval, že USA musia viesť svet na základe činov a príkladu, dôraz kládol na diplomatické riešenie sporov. Významným bola orientácia na boj proti klimatickým zmenám. Národná bezpečnostná stratégia z roku 2010 zdôrazňovala štyri piliere: 1. Bezpečnosť: bezpečnosť USA, ich občanov, spojencov a partnerov; 2. Prosperitu: silnú a rastúcu americkú ekonomiku v otvorenom medzinárodnom ekonomickom systéme; 3. Hodnoty: rešpektovanie univerzálnych hodnôt doma a vo svete; 4. Medzinárodný poriadok: medzinárodný poriadok založený na vedení USA.

Každý štát cíti najväčšie nebezpečenstvo na hraniciach so susedmi, pričom globálny hegemon má túto hranicu po celom svete. Vojenské výdavky pripadajúce na USA v roku 2007 tvorili 45 % svetových výdavkov, čo predstavovalo 4 % HDP. V roku 2015 predstavovali 3,3 % HDP. (SIPRI, 2015) Diskusie okolo vojenských výdavkov spravidla uvádzajú tri hlavné argumenty pre ich veľkosť: nebezpečenstvo terorizmu, tzv. darebácke štáty a nutnosť čeliť rastu moci Číny a Ruska. Prezident **B. Obama** začal po svojom nástupe prehodnocovať nukleárnu stratégiu pre USA s cieľom permanentného znižovania amerického jadrového arzenálu, anuluje niekoľko iniciatív **Bushovej** administratívy. Jednou z kľúčových otázok sa javí obmedzenie okolností, v rámci ktorých USA deklarujú, že môžu použiť jadrové zbrane - rozhodujúci element jadrového odstrašenia od studenej vojny. Cieľom bolo znížiť úlohu jadrových zbraní v národnej bezpečnostnej stratégii, pri zachovaní strategického odstrašujúceho potenciálu jadrového arzenálu USA. V roku 2014 mali USA odhadovaný počet jadrových zásob na úrovni 7300 jadrových zbraní,

asi 1980 je nasadených, zhruba 2780 je vo vojenských skladoch, 2540 čaká na likvidáciu. (Bulletin of the Atomic Scientist, 2014)

Ako už bolo vyššie spomenuté, dominantné postavenie vyplýva aj zo schopnosti ponúkať atraktívne ideologické hodnoty slobodného a demokratického sveta prostredníctvom kultúrno-informačného obsahu rôznych médií, vedeckých časopisov, vedeckých poznatkov, filmovým a hudobným priemyslom, umením, športom, najmä však internetom a sociálnymi sieťami.

Záver: perspektívy amerického líderstva

Posledné dve dekády priniesli rast ekonomickej a vojenskej sily Číny, Indie, Brazílie, Ruska a zároveň zmeny v mocenskej rovnováhe vo svetovom politickom systéme. Mnohé tendencie nenasvedčujú udržaniu pozícií USA vo svete v doterajšej podobe. To neznamená, že nebudú najmocnejšou krajinou sveta. Ako bolo vysvetlené v prvej časti, relatívny úpadok nemusí automaticky znamenať koniec amerického líderstva..

Tzv. kultúrne vojny, ktoré sa vedú vo vnútri spoločnosti o otázkach ako manželstvá rovnakých pohlaví, interrupcie a pod. majú potenciál polarizovať spoločnosť a znižovať kapacitu na získanie konsenzu pre akcie v zahraničnej politike (príklady konfliktu vo Vietname, v Iraku). Zmeny v demografickej štruktúre (hispánske obyvateľstvo sa v roku 2010 dostalo na druhé miesto ako druhá najväčšia menšina a vytlačila na tretie miesto Afroameričanov) prinášajú otázky o charaktere americkej spoločnosti v budúcnosti. USA stále zostávajú aj v 21. storočí národom imigrantov. V roku 1910 predstavovali v zahraničí narodení rezidenti 14,7 % populácie USA, v roku 2010 takmer 13 %, čo predstavuje takmer 40 miliónov obyvateľov. Stúpajúci počet obyvateľov vyjadruje obavy nad prebiehajúcimi demografickými zmenami, čo súvisí s obavami o udržanie pracovných príležitostí, na druhej strane, z dlhodobého hľadiska, imigrácia posilňuje mocenské zdroje USA. Predpokladá sa, že do roku 2050 vzrastie počet obyvateľov USA na cca 440 miliónov. (US Census Bureau) Kým iné štáty sveta čelia problému znižovania počtu obyvateľov a starnutia, trendy v USA sú z ekonomického i sociálneho aspektu optimistické.

Ekonomický vývoj je vcelku priaznivý, pri rezervovanom odhade udržania 2 % ekonomického rastu sa národný príjem zdvojnásobí za 35 rokov. USA sú pravidelne zaraďované medzi najkonkurencieschopnejšie ekonomiky sveta. (Svetové ekonomické fórum) V kontexte dlhovej krízy sa aj v USA monetárna

expánzia v podobe kvantitatívneho uvoľňovania stala hlavným nástrojom hospodárskej stratégie. Pozitívne výsledky monetárnej expanzie v podobe relatívne vysokého hospodárskeho rastu, nízkej nezamestnanosti a prijateľnej miery inflácie sú sprevádzané určitými negatívnymi javmi (tvorba pracovných miest v segmente vyšších plátov, oslabený dopyt domácností, počet ľudí odkázaných na pomoc od štátu, rast zadlžovania domácností a pod.). Expanzívna fiškálna a monetárna politika prekrýva negatívne efekty vývoja niektorých ukazovateľov, čo vytvára relatívne stabilné prostredie. V prostredí oslabených domácich faktorov rastu sa administratíva **B. Obamu** orientovala na zahraničné faktory rastu a export v podobe uzatvárania medzinárodných zmlúv o voľnom obchode. (Hošoff, 2015) Nová administratíva **D. Trumpa** pripravuje zásadný obrat v podobe zrušenia účasti USA v Transpacifickom partnerstve zavádzania protekcionistických opatrení oslabujúcich voľný obchod, znižovania daní, deregulácie a zvýšenia výdavkov na obranu a infraštruktúru. Jeho zámery v podobe oživovania skrachovaných odvetví ťažkého priemyslu a orientácia na tradičné energetické zdroje predstavujú úsilie riešiť problémy jednotlivých odvetví izolovane a je otázne, či predstavujú vitálnu ekonomickú stratégiu pre USA.

Mimoriadne optimistické sú prognózy týkajúce sa energetickej bezpečnosti, pričom spolu s Kanadou sa môžu stať úplne sebestačné v tretej dekáde 21. storočia. Vďaka mohutnému rozvoju ťažby bridlicového plynu sa stali najväčším producentom plynu na svete. Expanzia ťažby bridlicového plynu pokračuje, umožňuje rapidný nárast exportu a smerovanie k energetickej nezávislosti, do roku 2020 je ambícia vyviezť do Európy 130 mld. kubických metrov plynu ročne. Produkcia ropy v USA v roku 2013 vzrástla o 47 %, čo viedlo nielen k zníženiu importu o 4,3 mil. bbl/d, ale otvorila sa aj otázka exportu ropy z USA (prvý americký tanker dorazil do Európy začiatkom roku 2016). V súčasnosti zaujímajú USA prvé miesto v produkcii ropy. Produkcia z nekonvenčných zdrojov ropy v USA by mala ďalej rásť a v roku 2020 by celkový output USA mal dosahovať až 14 mil. bbl/d. (Obadi, 2015) Pokiaľ zdroje ropy a zemného plynu budú rozumne využívané v kombinácii s obnoviteľnými zdrojmi energie, USA sa nemajú čoho obávať najbližšie dve storočia.

USA sú lídrami v mnohých kľúčových sektoroch pre ekonomiku 21. storočia – informačné technológie, biotechnológie, nanotechnológie. Líderstvo vo vede a výskume sa opiera o výdavky v rozsahu 2,8 – 3 % HDP. Inovačná aktivita vykazuje priaznivé čísla. V roku 2014 bol udelený rekordný počet patentov. Len v roku 2014 bolo registrovaných 133 000 patentov, čo predstavuje 48 %

všetkých patentov registrovaných vo svete. (USPTO, 2015) Podnikateľská kultúra, špičkové univerzity, intenzívna spolupráca medzi univerzitami a priemyslom, otvorená imigračná politika, vyspelosť priemyselných odvetví, využívanie technológií vytvára jednu z najinovatívnejších ekonomík sveta.

Globálne líderstvo budúcnosti bude vyžadovať rešpekt k hodnotám partnerstva, orientáciu na zmysluplný rozvoj nielen vojenských a ekonomických zdrojov moci, ale aj zdrojov mäkkej moci. Indikatívne bude ich prepojenie do inteligentných stratégií. Líderská pozícia bude vyžadovať dôraz na dialóg a posilňovanie medzinárodných inštitúcií. Americká výnimočnosť získala počas éry **B. Obamu** nový rozmer – ukázať schopnosť priznania chybných rozhodnutí a ospravedlniť sa za ne. Zámer hľadať riešenia konfliktných situácií vo svete bez masívneho nasadenia amerických vojakov bol zásadnou a pozitívnou zmenou správania USA ako globálnej veľmoci. Vojenské zdroje moci nevyriešia problémy stability finančného sektora, sociálneho rozvoja kybernetického priestoru a životného prostredia. Aplikácia idealizmu, demokratických hodnôt, dôraz na ľudské práva v kombinácii s prvkami reálpolitiky priniesli za posledných osem rokov posilnenie kredibility USA v demokraticky zmysľajúcom svete. Usilie o zosúladenie zahraničnopolitického správania USA so svojimi vlastnými ideálmi bolo prezidentom **B. Obamom** prezentované ako rozhodujúce pre budovanie potenciálu potrebného pre riešenie výziev nasledujúcich dekád.

Zahraničnopolitické rozhodnutia sa budú formovať v konkrétnom kontexte, na ktorý vplyvajú nielen elementy vonkajšieho, ale aj vnútorného prostredia. Výsledky posledných prezidentských volieb z novembra 2016 indikujú, že relatívna moc USA by mohla byť oslabená v dôsledku domácich príčin. Strata dôvery ľudí v ich kultúru, politické inštitúcie, boj elit o mocenskú kontrolu, rast korupcie, protekcionizmus a stagnácia ekonomiky by mohli viesť k zníženiu schopností ovplyvňovať vývoj udalostí vo svete. Dokonca aj keby si USA dokázali udržať mohutné vojenské, ekonomické zdroje, príp. aj zdroje mäkkej moci, vyššie uvedené domáce problémy by výrazne mohli redukovať kapacitu transformovať tieto zdroje do efektívneho vplyvu.

Ako veľký problém sa môže ukázať, že napriek silným pozitívnym posolstvám prezidenta **B. Obamu** sa éra post-rasizmu nepresadila podľa očakávaní a súčasné tendencie v americkej spoločnosti by mohli viesť k ďalšej polarizácii spoločnosti, rastu rasového, etnického, náboženského a sociálneho napätia, čím by ohrozili vnútornú súdržnosť a politickú stabilitu. Otázkou zostáva, ako sa bude prípadná zmena atmosféry v spoločnosti prejavovať na globálnych mocenských ambíciách USA. Skúsenosti a poznatky potvrdzujú, že

zahraničnopolitické rozhodnutia sú výsledkom mixu procesu formovania národného záujmu, diskusie medzi legislatívou a exekutívou, internej dynamiky tímov v organizáciách vtiahnutých do formovania zahraničnej a bezpečnostnej politiky, štýlov rozhodovacích procesov, parametrov ekonomického vývoja, rovnako tak vývoja verejnej mienky, charakteru osobností a ďalších faktorov, v neposlednom rade vplyvu budúcich politických a ekonomických udalostí vo svete.

Niektoré iniciatívy nastupujúceho prezidenta **D. Trumpa** vyvolávajú otázky ohľadne vývoja konceptu otvorenej spoločnosti a spochybňujú úlohu USA ako majáku nádeje pre ľudí trpiacich vojnou, prenasledovaním a perzekúciami, ako prirodzeného a rešpektovaného lídra sveta pre najbližšie roky. Môžeme však konštatovať, že silne rozvinutá americká tradícia a kultúra otvorenosti a inovatívnosti vytvárajú stále relevantný potenciál pre udržanie líderstva vo svete, ktorý opúšťa hierarchické usporiadanie a transformuje sa do sieťového modelu usporiadania.

Literatúra:

- ACADEMIC RANKING OF WORLD UNIVERSITIES. 2015. [cit.2016-09-20]. Dostupné na internete:<<http://www.shanghairanking.com/ARWU2015.html>>.
- BALABÁN, M. 2008. Konfliktní zrod nové multipolarity. In: Lasicová (eds.). *Bezpečnostné fórum '08*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela. ISBN 978-80-8083-575-0.
- BARNET, R. J. 1973. *Roots of War*. New York: Penguin Books, 1972. First edition. 350 s. ISBN 978-0140216981.
- BRZEZINSKI, Z. 1993. *Bez kontroly. Chaos v predvečer 21. stololetí*. Praha: Victoria publishing, 1993. 222 s. ISBN 9788085605839.
- BURNHAM, J. 1950. *The Coming Defeat of Communism*. New York: The John Day Company, Inc., 1950. 278 s.
- BURNHAM, J. 1953. *Containment or Liberation? An Inquiry into the Aims of the Unites States Foreign Policy*. New York: The John Day Company, Inc., 1953.
- ČAJKA, P. - TEREM, P. - RÝSOVÁ, L. - IŠTOK, R. 2010. *Politická geografia*. Zvolen: Bratia Sabovci, 2010. 292 s. ISBN 978-80-557-0013-7.
- FLINT, C.-TAYLOR, P. 2007. *Political Gegraphy. World-Economy, Nation-State and Locality*. Londýn: Pearson Education Limited, 2007. 368 s. 978-0-13-196-012-1.
- FUKUYAMA, F. 2002. *Konec dějin a poslední člověk*. Praha: Rybka Publishers, 2002. 382 s. ISBN 80-86182-27-4.

- GADDIS, J. L. 2002. A Grand Strategy of Transformation. In *Foreign Policy*, č. 133, november/december 2002, s. 50 - 57. ISSN 0015-7228.
- GUZZINI, S. 2004. *Realismus v mezinárodních vztazích*. Brno: Barrister&Principal, 2004. 300 s. ISBN 80-85947-84-6.
- HOŠOFF, B. 2015. Hospodársky vývoj Japonska a USA. In OBADI, S.M. a kol. 2015. *Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky. Krehké oživenie globálnej ekonomiky v čase relatívne nízkych cien ropy a pretrvávajúcich geopolitických rizík*. Bratislava: Ekonomický ústav SAV, 2015. 336 s. ISBN 978-80-7144-245-5.
- HUNT, M. H. 1987. *Ideology and U.S. Foreign Policy*. New Haven a Londýn: Yale University Press. 237 s. ISBN 9780300043693.
- HUNTINGTON, S.2001. *Střet civilizací. Boj kultur a proměna světového řádu*. Praha: Rybka Publishers, 2001. 447 s. ISBN 80-86182-49-5.
- CHAMBERLIN,W.H.1962. *America's Second Crusade*. Ralph Myles Pub; First Edition edition. s. 353. ISBN-13: 978-0879260002.
- IŠTOK,R.-KOZIAK,T.-HUDEČEK,T.-MATTOVÁ,I.2010. *Geopolitika, Globalistika, Medzinárodná politika. Komentovaný výber textov*. Prešov: Fakulta humanitných a prírodných vied v Prešove.Prešovská univerzita. 214s.ISBN978-80-5550-164-2.
- KISSINGER, H. 2016. *Uspořádání světa. Státní zájmy, konflikty a mocenská rovnováha*. Praha: Prostor, 2016. 400 s. ISBN 978-80-7260-335-0.
- KLINGBERG, F. L. 1983. *Cyclical Trends in American Foreign Policy Moods.The Unfolding of America's World Role*. Lanham etc.: University Press of America, 1983. 208 s. ISBN 978-081913289.
- KREJČÍ, O. 2001. *Medzinárodní politika*, Praha: Ekopress, 2001. 710 s. ISBN 80-86119-45-9.
- KREJČÍ,O. 2009. *USA: Změna zahraniční politiky. Pro a proti. Společný projekt diskusního fóra*. Praha: Res publica, marec 2009.
- KREJČÍ,O.2009. *Zahraníční politika USA. Ideje, doktríny, strategie*. Praha: Professional Publishing, 2009. 435 s. ISBN 978-80-86946-89-9.
- KRISTENSEN,H.K.-NORRIS, R. S. 2014.Worlwide Deployments of Nuclear Weapons. *Bulletin of the Atomic Scientist*, roč. 70, č.5.ISSN 1938-3282, s. 90-108.
- LIPPMANN, W. 2010. *Public Opinion.[Kindle ed.]*. Radford: Wilder Publications, 2010. 226 s. ISBN 1604599545.
- MCGOWAN, P. (eds.) 1981. *The Political Economy of Foreign Policy Behaviour*. Beverly Hills, CA: Sage, 1981. 291 s. ISBN 978-0803911604.
- MEAD, W.R.2001.*Special Providence: American Foreign Policy and How it Changed the World*. Knopf, New York. ISBN-13: 978-0415935364.

- MODELSKI, C. 1978. The long cycle of global politics and the nation state. In *Comparative Studies of Society and History*, roč.20,č.2,ISSN 0010-4175,s.214-35.
- MODELSKI,C.1987. *Long Cycles of World Politics*. Londýn: Macmillan, 1987. 244 s. ISBN 978-1-349-09153-9.
- MODELSKI,G.1981. Long cycles, Kondratieffs and alternating innovations. In: KEGLEY,C.-
- MODELSKI,G.-THOMPSON,W. R. 1995. *Leading Sectors and World Powers*. Columbia, SC: University of South Carolina Press, 1995. 263 s. ISBN 978-1570030543.
- NASH, G. H. 2006. *The Conservative Intellectual Movement in America since 1945*. Wilmington : ISI books Intercollegiate Studies Institute, 2006. 660 s. ISBN 978-1-933859-12-5.
- NIEBUHR, R.1952. *The Irony of American History*. Introduction by Andrew J. Bacevich. Reprint 2008. Chicago: University of Chicago Press, 1952. 198 s. ISBN 978-0-226-58398-3.
- NIEBUHR, R. 1959. *The Structure of Nations and Empires*. New York: Charles Scribner's Son, 1952. 317 s. ISBN 0-678-02755-2.
- NYE, J. S. Jr. 2015. *Is the American Century Over?* Cambridge: Polity Press, 2015. 152 s. ISBN 9780745690070.
- OBADI, S. M. a kol. 2015. *Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky. Krehké oživenie globálnej ekonomiky v čase relatívne nízkych cien ropy a pretrvávajúcich geopolitických rizík*. Bratislava: Ekonomický ústav SAV, 2015. 336 s. ISBN 978-80-7144-245-5.
- OECD. – IEA. 2011. *World Energy Outlook 2011*. Paris : IEA Publications. 2011. 660 s. ISBN 978-92-64-12413-4.
- ONDREJCSÁK, R. 2009. *Zahraničná a bezpečnostná politika USA*. Bratislava: Centrum pre európske a severoatlantické vzťahy, 2009. 128 s. ISBN 978-80-970041-3-2.
- PLECHANOVÁ, B. - FIDLER, J.1997. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahu 1941-1995*. Praha: ISE Institut pro středoevropsk, 1997. 240 s. ISBN 80-85241-79-X.
- ROSKIN, M.G.-BERRY, N. O. 2005. *IR the New World of International Relations*. 6th Ed. New Jersey: Pearson Prentice Hall, 2005. 378 s. ISBN 0131174517.
- SIPRI. 2015. *Military Expenditure (%GDP). Yearbook, Armaments, Disarmament and International Security*. [online] sipri, 2015. [cit. 2016-10-15]. Dostupné na internete:
<<http://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?locations=US>>

- ŠKUTOVÁ, D. 2015. K aktuálnym otázkam súčasného sveta: zmena alebo kontinuita. In: LIĐÁK, J.-SAPÍK, M.-ŐLLŐS, L. a kol. Aktuální problémy současného světa: Politika – ekonomika – společnost. Kutná Hora: NCPS a ARC, 2015. 310 s. ISBN 978-80-86879-44-4.
- TEREM, P. 2008. *Jadrové zbrane, ich význam a vplyv na svetovú politiku*. Banská Bystrica: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB, 2008. 292 s. ISBN 978-80-8083-531-6.
- THUROW, L. C. 1986. *The Zero Sum Solution*. New York: Simon&Schuster, 1986. 416 s. ISBN 9780671628147.
- TUSKER, R. W. 1985. *Intervention and the Reagan Doctrine*. New York: Time. Inc., 1985. ISBN 978-0876412756.
- USPTO. 2015. U.S. Patent and Trademark Office. [online] [cit.2016-11-20]. Dostupné na internete: <http://www.uspto.gov/web/offices/ac/ido/oeip/tafi/us_stat.htm>.
- VIERECK, P. 1953. *Shame and Glory of the Intellectuals*. Boston: The Beacon Press, 1953. 320 s. ISBN 9781412834049.
- WALLERSTEIN, I. 1984. Long Waves as Capitalist Process, In *Review*, roč. 7, č. 4, s. 559 - 575.
- WOLFE, A. 2010. *The Future of Liberalism*. New York: Vintage, 2010. 368 s. ISBN 978-0-307-38625-0.
- WORLD BANK. 2015. World Development Indicators. [online] [cit.2016-10-12]. Dostupné na internete: <http://www.ycharts.com/indicators/us_gd_as_a_percentage_of_world_gdp>
- WORLD ECONOMIC OUTLOOK. 2008. *Housing and the Business Cycle*. Washington, DC: International Monetary Found, 2008, 282 s. ISBN 978-1-58906-719-6.
- ZAKARIA, F. The Future of American Power. How America Can Survive the Rise of the Rest. In: *Foreign Affairs*, č. máj/jún 2008, ISSN 0015-7120, s. 28 - 29.